

مشیر هایون شهردار

(مجموعه ۵۵ قطعه ضربی برای پیانو)

گردآوری و نت نویسی

بهار بر خوردار

بتهوون
مرکز موسیقی بتهوون شیراز

نشریه هنر و فرهنگ

مجموعه ۵۵ قطعه ضربی برای پیانو

مشیر همایون شهردار

گردآوری و نُت نویسی: بهار برخوردار

طرح جلد: طوی علی نژادی

چاپ اول پاییز ۱۳۹۹

تیراژ: ۵۰۰ جلد

چاپ و صحافی: پژمان

لیتوگرافی: باران

تلفن: ۶۶۵۹۵۵۴۲

انتشارات هنر و فرهنگ

شابم ۳-۶۵-۸۰۲۶۱۶-۰۰-۹۷۹-۰۱-۳ ISMN 979-0-802616-65-3

فهرست

تکنوازی‌ها

63	(۲۱) چهارمضراب زابل - سه‌گانه	19	(۱) دوضربی - همایون *
64	(۲۲) رنگ سه‌گانه	24	(۲) چهارمضراب اول بیداد - همایون
66	(۲۳) چهارمضراب شور	25	(۳) چهارمضراب دوم بیداد - همایون *
67	(۲۴) چهارمضراب سلمک - شور	27	(۴) دوضربی بیداد - همایون
68	(۲۵) چهارمضراب رضوی - شور	28	(۵) اورتور بیات اصفهان *
69	(۲۶) رنگ شور	33	(۶) دوضربی بیات اصفهان *
71	(۲۷) دوضربی بیات ترک	34	(۷) چهارمضراب اول بیات اصفهان *
73	(۲۸) پیش‌درآمد افشاری	36	(۸) چهارمضراب دوم بیات اصفهان *
81	(۲۹) مقدمه دوضربی افشاری	37	(۹) قطعه ضربی قسمت اول - بیات اصفهان *
82	(۳۰) چهارمضراب اول افشاری	40	(۱۰) قطعه ضربی قسمت دوم - بیات اصفهان *
84	(۳۱) چهارمضراب دوم افشاری *	42	(۱۱) چهارمضراب اول بیات راجه - بیات اصفهان *
85	(۳۲) چهارمضراب رهاب - افشاری	43	(۱۲) چهارمضراب دوم بیات راجه - بیات اصفهان *
87	(۳۳) چهارمضراب اول قرایی - افشاری *	45	(۱۳) چهارمضراب ماهور *
88	(۳۴) چهارمضراب دوم قرایی - افشاری	46	(۱۴) چهارمضراب اول دلکش - ماهور
90	(۳۵) پیش‌درآمد دشتی	48	(۱۵) چهارمضراب دوم دلکش - ماهور
94	(۳۶) دوضربی دشتی	50	(۱۶) چهارمضراب اول راست پنجگاه
95	(۳۷) چهارمضراب دشتی	53	(۱۷) چهارمضراب دوم راست پنجگاه
96	(۳۸) رنگ اول دشتی	56	(۱۸) چهارمضراب حصار - چهارگاه
99	(۳۹) رنگ دوم دشتی	58	(۱۹) پیش‌درآمد سه‌گانه
		61	(۲۰) ضربی سه‌گانه

گروه‌نوازی‌ها

120	۴۸) گریلی - شور	102	۴۰) مقدمه همایون
123	۴۹) تصنیف عربی - شور	104	۴۱) تصنیف بیداد *
126	۵۰) مقدمه ابوعطا	106	۴۲) پیش‌درآمد شوشتری - همایون
127	۵۱) مقدمه بیات ترک	108	۴۳) رنگ شوشتری - همایون
129	۵۲) تصنیف بیات ترک	111	۴۴) مقدمه بیات اصفهان *
132	۵۳) رنگ بیات ترک	113	۴۵) رنگ بیات اصفهان
134	۵۴) مقدمه افشاری	115	۴۶) ساقی‌نامه - ماهور
135	۵۵) اپرای پروانه - نوا	118	۴۷) مقدمه چهارگاه

* قطعاتی که با علامت ستاره در فهرست مشخص شده‌اند، علاوه بر چپ‌کوک قابلیت اجرا با کوک بین‌المللی را نیز دارند.

انتقال صورت گرفته علاوه بر سهولت در کوک، نوازندگانی که تمایل داشته باشند قطعات را در تنالیت‌های دیگر بنوازند این امکان را خواهند داشت که با نظم فکری و انسجام بیشتر نت‌ها را در ذهن یا بر روی کاغذ انتقال دهند.

پیش‌گفتار را با شرح زندگی و آثار مشیر همایون و با شعری از سروده‌های خودش [۱] ادامه می‌دهیم.

دو سطر از سرگذشت من فراگیر
وزان پس پندهای پربها گیر
ز هجرت در هزار و سیصد و چهار
شدم وارد در این دشت محن‌زار
چو فارغ گشتم از تحصیل دانش
شدم با بخت خویش اندر کشاکش
سپس دعوت شدم از انگلستان
که سازم صفحه‌ای ز الحان ایران

حیب‌الله شهردار ملقب به مشیر همایون شهردار در سال ۱۲۶۴ هجری شمسی در خانواده‌ای هنردوست و هنرپرور دیده به جهان گشود. پدرش نصرالله‌خان سپهسالاری در زمان ناصرالدین شاه رئیس خزانه و پیشکار حاجی‌میرزا حسین‌خان سپهسالار بود. وی به موسیقی علاقه زیادی داشت و خانه‌اش محفل هنرمندانی چون میرزا عبدالله (نوازنده تار)، آقا حسینقلی (نوازنده تار)، نایب اسدالله (نوازنده نی)، سالار معزز (نوازنده پیانو) و محمدصادق‌خان سرورالملک (نوازنده سنتور) بود [۲].

نصرالله سپهسالاری در یکی از سفرهایش پیانویی با خود از اروپا به تهران آورد. در پی آن مشیر همایون از کودکی مشق پیانو را آغاز کرده و به شاگردی نزد استادانی چون آقا بزرگ (افسر موزیک قزاقخانه)، آقا حسینقلی، حسین‌خان اسماعیل‌زاده و محمدصادق‌خان سرورالملک پرداخت به گونه‌ای که آوازه‌ها و نواهای ایرانی، نغمات و ردیف‌های موسیقی را به تقلید از استادانش بر روی پیانو اجرا می‌کرد [۲].

به گفته مشیر همایون، محمدصادق‌خان سرورالملک استاد سنتور و استاد مشیر همایون که در نظر ناصرالدین شاه قدر و منزلت مخصوصی داشت برای خوشامد شاه نواختن پیانو را بر روی پیانوهایی که ناصرالدین شاه از سفر اروپا با خود آورده بود آغاز کرد. او از اولین نوازندگان پیانو ایرانی در عهد ناصری بوده و با تغییر کوک دو نت بر روی پیانو، مبدع کوک شور شد و اولین قدم برای پیانونوازی ایرانی را بنیاد نهاد [۳].

کتاب حاضر براساس نمونه‌های صوتی صفحات گرامافون بجامانده از تکنوازی‌ها و گروه‌نوازی‌های استاد مشیر همایون شهردار است که به خط نت بین‌المللی با حامل مضاعف برای ساز پیانو نگارش شده است. این صفحات قدیمی طی سالیان متمادی در نشست‌های مختلف در تهران و لندن با پیانوهای متفاوت ضبط شده است که در ادامه به تفصیل درباره آنها صحبت خواهد شد.

قطعات این کتاب به دو بخش تکنوازی و گروه‌نوازی تقسیم شده است. در بخش اول (تکنوازی) قطعاتی به آهنگسازی مشیر همایون و نیز قطعات ضربی بداهه‌ای که بصورت سلو^۱ (تکنوازی) توسط مشیر همایون اجرا و ضبط شده، قرار دارند. لازم به ذکر است برگزیده‌های قطعات ضربی که به صورت بداهه در ابتدا و یا در میان جواب آوازه‌ها نواخته شده در این بخش به خط نت برگردان شده است.

در بخش دوم (گروه‌نوازی) قطعاتی که بصورت همراهی پیانو با آنسامبل‌های^۲ (گروه‌های موسیقی مشکل از دو یا چند نفر) ایرانی ضبط شده قرار دارند. اُپرای پروانه با آهنگسازی مشیر همایون نیز که توسط گروه سازی و به همراهی آواز و پیانو اجرا شده از دیگر قطعات بخش دوم است.

روند برگردان به خط نت بین‌المللی آثار فوق‌الذکر در این کتاب به این صورت بوده است که ابتدا کوک پیانو و تنالیت هر نمونه صوتی پس از مشخص شدن به خط نت (برای هر دو دست) نوشته شده و سپس تمامی ۵۵ قطعه به کوک واحد (چپ کوک) انتقال داده شده است تا نوازندگانی که پیانو خود را برای دیگر اثر مولف یعنی کتاب «ردیف پیانو مرتضی محبوبی» چپ کوک کرده‌اند، با کوکی واحد امکان استفاده از هر دو کتاب را داشته باشند. به عنوان مثال، در قطعات بخش شور این کتاب یک قطعه در شور سل، قطعه دیگری در شور می و قطعه سوم در شور لا توسط مشیر همایون نواخته شده که هر سه قطعه پس از نت شدن به شور ر انتقال داده شده‌اند.

اگر برای آثار ضربی مشیر همایون انتقال نت‌ها به کوک واحد انجام نمی‌شد امکان نواختن ۵۵ قطعه با یک پیانو وجود نداشت. همچنین با

^۱ Solo
^۲ Ensembles

«پروانه» با صدای ظلی و بانو فرح‌انگیز در دستگاه نوا که به آهنگسازی مشیر همایون است، اشاره کرد [۴].

در صفحاتی که از صدای ظلی ضبط شده در ابتدا مقدمه‌ای بصورت گروه‌نوازی می‌آید و سپس آواز ظلی با جواب آواز مشیر همایون همراه می‌شود. این مقدمه‌های سازی که همگی به آهنگسازی خود اوست در بخش گروه‌نوازی کتاب حاضر نت شده‌اند و لازم به ذکر است که اجرای این قطعات توسط گروهی متشکل از شش نفر انجام شده است و اعضای این گروه عبارتند از: مشیر همایون (پیانو)، موسی معروفی (تار)، ساغری (تار باس)، نوزاد (ویلن)، افزا (ویولا) و مهدی (تنبک) [۴و۱].

مشیر همایون در نوازندگی پیانو ذوق و سلیقه بخصوص داشت و برای اجرای آهنگ‌های ایرانی بر روی این ساز به حد کمال رسیده بود. از نکات جالب در مورد مشیر همایون می‌توان به منشا نام «پیش درآمد» اشاره کرد: «گفته می‌شود در موقعی که بنا شد کنسرتی داده شود رکن‌الدین‌خان پیشنهاد کرد خوب است اول قطعه‌ای را با هم بنوازیم و بعد از آن به نواختن آواز بپردازیم. بنا به پیشنهاد مشیر همایون چون قطعه قبل از آواز درآمد نواخته می‌شود به «پیش درآمد» موسوم شد.» [۲].

مشیر همایون در کنسرت‌های بسیاری شرکت داشته و به نوازندگی پرداخته است که می‌توان از کنسرتی به منفع حریق زدگان امل اشاره کرد و یا اجرای دیگر برای ترمیم خرابی‌های بازار در حریق سال ۱۲۸۸ که در خانه ظهیرالوله تشکیل گردید و رئیس ارکستر غلامحسین درویش بود و مشیر همایون و سالار معزز نوازندگان پیانو ارکستر بودند [۲].

مشیر همایون ۲۲ سال با رادیو ایران همکاری داشت که شامل نواختن پیانو و مشاوره هنری بود. از دیگر فعالیت‌هایش در رادیو تشکیل ارکستری با نام ارکستر ویژه است که قطعات را به سبک موسیقی غربی اجرا می‌کردند. همچنین می‌توان به آثاری که در این دوره مشیر همایون برای ارکستر فارابی ساخته است، اشاره کرد. یکی دیگر از معروفترین اجراهای مشیر همایون در رادیو، اجرای پیانوی ترانه «مرا بیوس» با صدای حسن گلنراقی است [۱].

پس از درویش‌خان، مشیر همایون از کسانی بود که ذوق آهنگسازی داشت و شروع به ساختن نغماتی نمود اما چون نت نمی‌دانست و شاگرد و کلاسی نداشت این آهنگ‌ها انتشار نیافت. وی ۵۰ قطعه آهنگسازی کرده که اشعار آنها را نیز خود سروده است [۲و۱].

در ادامه نام قطعاتی با آهنگسازی مشیر همایون شهردار ذکر شده

است [۲و۱]:

به دلیل اینکه مشیر همایون شاگرد سرورالملک بود و ردیف موسیقی را به تقلید از ستور روی پیانو اجرا کرده، حالت نوازندگی ستور را در نوازندگی وی شاهد هستیم. بطوریکه نت‌های زینت و ریزه‌کاری‌های اجرا بیشتر برای دست راست بوده و دست چپ در عین متفاوت بودن با دست راست نقش همراهی داشته و از تنوع بالایی برخوردار است. او همواره می‌کوشید آهنگسازان را به تنظیم آثار به صورت پلی‌فونی^۲ (چند صدایی) ترغیب کند [۱].

مشیر همایون تحصیلاتش را در مدرسه آلیانس به پایان رساند و مشغول به کارهای دولتی شد. همچنین در جوانی به انجمن اخوت راه پیدا کرد. این انجمن که وی که در آن به آهنگسازی و اجرای پیانو می‌پرداخت زمینه روابط دوستانه او با هنرمندانی چون درویش‌خان، حسین هنگ‌آفرین، سیدحسین طاهرزاده، باقرخان، اسدالله‌خان و اکبرخان را فراهم نمود تا آنجا که آنها را در سفری به لندن همراهی کرد. این سفر در آوریل ۱۹۰۹ یعنی فروردین ۱۲۸۸ به دعوت کمپانی گرامافون^۳ به مناسبت دهمین سالگرد تاسیس این شرکت انجام شد که در آن ۲۲۳ اثر بر روی صفحات ۲۵ سانتی و ۲۸ اثر بر روی صفحات ۳۰ سانتی ضبط گردید. در این آثار آوازها را طاهرزاده خوانده، اجرای تصانیف و نوازندگی تنبک بر عهده رضاقلی نوروزی (دایی مشیر همایون) و نوازندگی پیانو بر عهده مشیر همایون بود. صفحات ضبط شده توسط کمپانی گرامافون با لیبل هیز مسترز ویس^۴ راهی بازار شد [۴و۲].

از دیگر نمونه‌های صوتی بجا مانده از نوازندگی مشیر همایون می‌توان به ضبط‌هایی که در ژوئن سال ۱۹۲۳ مصادف با خرداد ۱۳۱۲ در تهران انجام شده اشاره کرد. این ضبط‌ها تلاشی مشترک بین کمپانی گرامافون با لیبل هیز مسترز ویس و کمپانی کلمبیا گرافوفون^۵ بوده است. لازم به ذکر است که تمامی ۲۷۵ ضبط انجام شده در این سال با استفاده از جریان برق بوده است. از جمله صفحاتی که شامل نوازندگی مشیر همایون است می‌توان به صفحات معروف راست‌پنجگاه و دشتی که به صورت سلو اجرا شده است، اشاره کرد و همچنین اجراهایی با همراهی ویلن ابوالحسن صبا و آواز رضاقلی میرزا ظلی و نیز جواب آوازهای مشیر همایون به همراه صدای ظلی در ابوعطا، بیات ترک، افشاری، چهارگاه، همایون و بیات‌اصفهان و همچنین می‌توان به اثری دیگر با نام آپرای

^۲ Polyphony

^۳ The Gramophone Co. Ltd.

^۴ His Master's Voice

^۵ The Columbia Graphophone Co. Ltd.

۱. ترمولو تک نت: این ترمولو بر روی یک نت به تنهایی اجرا می‌شود و علامت آن بر روی شاهین نت بصورت یک خط کج برای کشش چنگ، دو خط برای دولاچنگ و سه خط برای اجرای نت با سرعت سه‌لاچنگ می‌آید. با توجه به کشش نت باید در نهایت سرعت و چابکی کلاویه نت نوشته شده را بصورت متناوب بصدا درآورد تا حالتی مشابه ترمولو در سازهای مضرابی پدید آید. در تصویر زیر باید به نحوه نوشتار ریز در سمت چپ و نحوه اجرا آن در سمت راست دقت شود.

۲. ترمولو مابین دو نت متفاوت: این ترمولو را می‌توان مابین هر دو نت با هر فاصله‌ای اجرا نمود اما فاصله‌های سوم، پنجم و اکتاو از همه متداول‌تر هستند. باید توجه شود که علامت ریز (سه خط کج در مثال پایین برای اجرای نت با سرعت سه‌لاچنگ) مابین دو نت می‌آید و با توجه به کشش مورد نظر که در مثال زیر یک نت سیاه است، در زمان یک ضرب باید دو نت را به صورت متناوب و یکی در میان با سرعت سه‌لاچنگ با دو انگشت متفاوت اجرا نمود. در تصویر زیر نحوه نوشتار در سمت چپ و نحوه اجرا در سمت راست نشان داده شده است. به خاطر کرن بودن نت می‌تواند در سرکلید ریز مابین نت دو و می‌کرن اجرا می‌شود.

• ذراب (Mordent):

در تکنیک نوازندگی پیانو دو نوع ذراب وجود دارد که در زیر به تفصیل توضیح داده شده است.

۱. ذراب (Upper Mordent):

تکنیکی بسیار زیبا و پرکاربرد است که علامت آن بالای نت بصورت قرار می‌گیرد و برای اجرای آن ابتدا نت نوشته شده نواخته می‌شود و پس از آن به سرعت نت زیرتر اجرا شده و دوباره نت اصلی نوشته شده نواخته می‌شود که اجرای آن به صورت است. دقت شود با اینکه سرکلید نت می‌کرن است ولی به خاطر علامت بکار بالای مردانت (ذراب) نت ر با می‌بکار اجرا می‌شود.

• پانتومیم «باغ شاه» که بعد از دوره‌ی استبداد صغیر در انجمن اخوت اجرا شد.

• نمایشنامه «بیچاره ارومی» که همراه با کنسرت درویش‌خان و رکن‌الدین مختاری به مناسبت کشتار و به آتش کشیده شدن ارومیه توسط سربازان روس (۱۲۹۵ شمسی) اجرا شد.

• نمایشنامه «دمپخت فری» که بعد از قحطی سال ۱۲۹۶ در تالار گراند هتل به همراه آواز رضاقلی نوروزی اجرا شد. وجه تسمیه‌ی نمایشنامه آن است که در آن زمان به واسطه بارش کم قحطی سختی در تهران حادث شده و برای کمک به بینوایان به جای نان به مردم دمپخت می‌دادند.

• آپرت «یوسف و زلیخا» با ملودی و شعر معروفش «دوستان شرح پریشانی من گوش کنید» که سال‌ها در ذهن‌ها باقیماند و زمزمه شد.

• آپرای «رستم و سهراب» با اشعاری از فردوسی.

• آپرای «خسرو و پروانه» که در دوران اقامتش در فرانسه تحت تاثیر افسانه «مادام و کاملیا» آهنگسازی شده است و نت این اثر توسط ابراهیم منصوری نوشته شده است.

• آپرت «شتر گاو پلنگ» که در زمان اشغال ایران توسط متفقین (۱۳۲۴) نوشته شد ولی اجازه نمایش نگرفت.

• آپرت‌های «قمارخانه» و «مشاعره سیاسی»

• آهنگ‌ها و نمایشنامه‌های منظومی با اشعاری از فردوسی، سعدی و حافظ که مناسفانه تاکنون منتشر نشده‌اند. امید است که بازیابی این آثار در تلاشی دیگر صورت پذیرد.

مشیر همایون شهردار در ۱۱ بهمن ۱۳۴۸ در سن ۸۴ سالگی به علت عارضه پارکینسون دارفانی را وداع گفت و در گورستان ظهیرالدوله به خاک سپرده شد.

نحوه اجرای علامات بکار رفته در کتاب:

لازم به ذکر است که تمامی علامات استفاده شده در این کتاب تعریفی بین‌المللی دارند و نیازی به تعریف علامتی جدید نبوده است. در ادامه توضیح کامل علامات بکار رفته در کتاب به همراه تصاویر آنها ارائه شده است.

• ترمولو یا ریز (Tremolo):

در تکنیک نوازندگی پیانو ایرانی دو نوع ترمولو (کلمه ریز برای این تکنیک بین سازهای سنتی متداول‌تر است) وجود دارد.

نت‌های لا بعد از زینت تا انتهای میزان به خاطر علامت کرن که پشت نت زینت آمده باید بصورت لاکرن اجرا شوند.

• خفه کردن (Staccato):

علامت استکاتو یا اجرای مقطع بصورت نقطه‌ای بالای نت‌ها می‌آید بطوریکه نصف ارزش نت اجرا می‌شود و نصف دیگر سکوت خواهد بود. در سازهای سنتی با متوقف کردن ارتعاش سیم‌ها این تکنیک را اجرا می‌کنند و در پیانو با مقطع نواختن و استفاده نکردن از پدال باید آن را اجرا نمود.

• نیمه مقطع (Mezzo Staccato):

در این تکنیک که بصورت می‌آید باید سه چهارم زمان نت‌ها اجرا شده و یک چهارم زمان باقیمانده سکوت شود.

• علامت تکرار جمله با تغییر در اکتاو:

علامت 8va بمعنای اجرای نت‌ها در یک اکتاو زیرتر و علامت 8vb بمعنای اجرای نت‌ها در یک اکتاو بمتر است. وقتی این علائم بالای تکرار جمله قرار گیرند به این معنی است که باید در هنگام تکرار کردن، جمله را یک اکتاو بمتر یا زیرتر اجرا نمود.

در مثال بالا باید در تکرار جمله دست راست را یک اکتاو بمتر و دست چپ را یک اکتاو زیرتر نواخت.

وقتی اعمال تغییر اکتاو در اجرا بدون در نظر گرفتن تکرار منظور نظر باشد، به این معنی که فقط یک یا چند میزان تعیین شده در اکتاوی دیگر اجرا شوند، از خط چینی برای مشخص کردن نت‌هایی که تغییر می‌کنند استفاده می‌شود.

به عنوان مثال در تصویر پایین نت‌های زیر نقطه‌چین در یک اکتاو زیرتر اجرا می‌شوند.

در مثال پایین نت‌های زیر نقطه‌چین را باید در یک اکتاو بمتر نواخت.

۲. ذراب معکوس (Lower Mordent):

در این تکنیک نحوه نگارش بصورت است و برای اجرای آن باید ابتدا نت اصلی نوشته شده را نواخت سپس به نت بمتر رفته و دوباره نت اصلی را اجرا نمود. تصویر نحوه‌ی اجرای تکنیک فوق است.

• تریل (Trill): tr

تریل بصورت علامت tr بالای نت‌ها ظاهر می‌شود و نحوه اجرای آن به این صورت است که نت اصلی با یک نت زیرتر از خودش، یکی در میان و بصورت متناوب اجرا می‌شوند. لازم است به علامت سرکلید یا علامات تغییر دهنده‌ای (مثل بکار، بمل، دیز و کرن) که گاه بر روی تریل می‌آیند دقت شود و در هنگام اجرا این تغییرات اعمال گردد. در مثال زیر نحوه نوشتار نت در چپ و اجرای آن در سمت راست تصویر آمده است. توجه شود که بخاطر علامت کرن بالای تریل نت‌های لا را در تریل باید لاکرن اجرا کرد.

• نت زینت (Acciaccatura):

اچاکاتور، نت زینتی است که قبل از نت اصلی می‌آید، فونت کوچکتری دارد و با خط اتصال به نت اصلی متصل می‌شود. در اجرا باید از روی نت‌های زینت به سرعت رد شد چراکه از نظر زمانی خیلی کوتاه هستند. در واقع با در نظر گرفتن کشش نت‌ها در هر میزان مشخص می‌گردد که زمانی به زینت‌ها اختصاص داده نشده است. نت‌های زینت بیشتر برای نشان دادن تکیه‌ها و اشاره‌ها استفاده می‌شوند.

در ادامه به مقایسه دو کشش متفاوت ولی مهم پرداخته شده که توجه به آن امری ضروری است.

در مقایسه دو حالت و دقت شود که نت دولانچنگ آهسته‌تر از زینت اجرا می‌شود، برای دولانچنگ زمان تعریف شده‌ای در میزان وجود دارد اما زینت از دولانچنگ هم سریعتر اجرا می‌شود.

نکته بسیار مهم دیگر، علامات تغییر دهنده در نت‌های زینت هستند که بر روی نت‌های همنام بعد از خود اثر می‌گذارند و آنها را هم تغییر می‌دهند و این تغییر برای قطعات ضربی تا آخر میزان و برای قطعات آوازی تا انتهای خط می‌باشد. در مثال زیر تمامی

می‌شود که با حروف دیگری چون E - F یا C - D آمده‌اند که مشابه توضیح داده شده باید جای تعیین شده حروف را در قطعه یافته و میزان‌های مابین دو حرف را در جایی که خواسته شده مجدد نواخت.

• دو لاخط

دو لاخط در داخل نت به جای خط میزان ساده به صورت به این هدف آمده که توجه را به تغییراتی که در داخل نت ایجاد شده جلب کند. این تغییرات می‌توانند مربوط به عوض شدن کلید، تغییر کسر میزان، تغییر بافت دست چپ، تغییر علامات سرکلید، تغییر تمپو و یا آوازی شدن نحوه نت‌نگاری باشند.

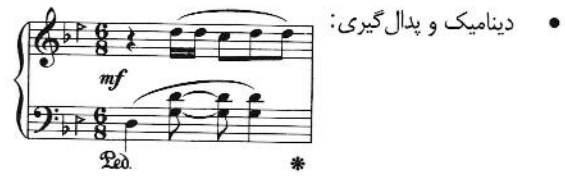
• آواز - جواب ساز

بخش‌هایی از نت که بالایشان لغت « آواز » آمده به معنی این است که در آن بخش از نت، ساز و آواز همراه با هم هستند و در بخش دیگر نت که عنوان «جواب ساز» ذکر شده به معنی آن است که در این قسمت، ساز به تنهایی و بدون آواز به اجرا پرداخته است. در قطعه گرلی ۱-۲-۳ جواب ساز ذکر شده است که به خاطر تکرار جمله اول می‌باشد، به این معنی که در مرتبه اول اجرای ساز به همراه آواز بوده و در هنگام تکرار جمله، ساز بدون آواز می‌آید.

نحوه کوک کوک پیانو برای کتاب حاضر:

برای کوک این کتاب تمامی «نت‌های می‌بمل را به می‌کرن» و تمامی نت‌های «لا بمل را به لا کرن» تغییر دهید. این تغییرات امکان نواختن شور ر، ابوعطا سل، افشاری سل، بیات ترک فا، دشتی لا، نوا سل، سه‌گاه می‌کرن، چهارگاه سل، همایون ر، بیات اصفهان سل، ماهور دو و راست‌پنجگاه دو را می‌دهد. تنها تفاوت کوک بین کتاب حاضر و کتاب «ردیف پیانو استاد مرتضی محجوبی» یک نت سی‌بکار در اکتاو پنجم است که در ردیف استاد محجوبی به سی‌کرن تغییر پیدا می‌کند ولی در این کتاب دست نخورده باقی می‌ماند.

اگر در هنگام تغییر کوک، نت‌های بمل را ۳۹ سنت^۷ زیرترت کنید به کرن تبدیل می‌شوند و اگر نت‌های بکار را ۶۱ سنت بمرتر کنید به کرن تغییر پیدا می‌کنند. اگر نت‌های دیز را ۶۱ سنت بمرتر کنید به سری تبدیل خواهند شد. برای اطلاعات بیشتر در این رابطه می‌توانید به وب‌سایت www.pianoirani.ir مراجعه نمایید.

در تصویر بالا باید به دو نکته توجه شود.

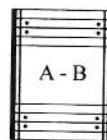
۱- دینامیک mf که در میان حامل مضاعف نوشته شده است و دینامیک تعیین شده برای هر دو دست است، به این معنی که دست راست با mf اجرا شود و دست چپ یک پله آهسته‌تر از دست راست با دینامیک mp نواخته شود. در مثالی دیگر اگر دینامیک f بین دو خط بیاید به معنی این است که اجرای دست راست f باشد و دست چپ را باید با دینامیک mf اجرا نمود.

۲- در تصویر بالا علامت **Ped.** به معنی فشار دادن پدال Sustain (پدال سمت راست پیانو) است و علامت * به معنای رها کردن پدال است. در مثال آورده شده ابتدای میزان پدال فشار داده شده و در انتهای میزان رها می‌شود. علامت simile به این معنی است که این الگوی پدال‌گیری (که در هر میزان یکبار در ابتدای میزان پدال گرفته و در انتهای میزان پدال رها شود) تا انتهای قطعه و یا تا جایی که الگوی پدال‌گیری تغییر نکرده باشد مشابه با قبل خواهد بود.

• پدال‌گیری برای قسمت‌های آوازی (بدون خط میزان):

برای قسمت‌های آوازی علامت پدال **Ped.** ۸ نت شده است، به این معنی که ped. یعنی پدال Sustain را فشرده، خط صاف یعنی پدال را پایین نگه داشته و عدد هشت انتهایی به معنی رها کردن پدال است.

• تکرار و اجرای A - B

علامت تکرار A - B به این معنی است که میزان‌هایی که مابین حرف A تا B هستند مجدداً نواخته شوند. این اختصار در نت‌نویسی برای جلوگیری از طولانی شدن نت قطعات است و به حفظ کردن و تجزیه و تحلیل قطعات کمک می‌کند و در موسیقی ایرانی بسیار پرکاربرد است. بطور مثال در تصویر بالا باید بخش A - B را دو مرتبه نواخت و اجرای دوباره آن بخاطر آمدن علامت تکرار جمله است. در قطعه آپرای پروانه تکرارهای زیادی از این دست دیده

نکته بسیار مهم و قابل توجه علامت تغییر دهنده‌ای هستند که در بخش آوازی متفاوت با علامت سرکلید (که اول هر خط آمده) در پشت نت‌ها می‌آیند. برای مثال زمانی که سرکلید نت سی‌بمل و می‌کرن داریم در حالتی که خط میزان وجود داشته باشد اگر نت می در میزانی به بکار تغییر کند خودش و تمامی نت‌های می مشابه خود را تا انتهای میزان بکار می‌کند و اگر قصد این باشد که در میزان بعدی هم نت می، بکار اجرا بشود باید مجدداً علامت بکار بیاید. با در نظر داشتن این مطالب زمانیکه نحوه نت‌نگاری به آوازی تغییر می‌کند و خط میزان حذف می‌شود در شرایط مشابه با مثال گفته شده که در سرکلید نت سی‌بمل و می‌کرن باشد اگر نت می به بکار تغییر کند این تغییر تا انتهای همان خط باقی خواهد ماند و اگر قصد این باشد که در خط بعد هم می‌بکار اجرا شود باید علامت بکار در خط جدید مجدداً پشت نت می بیاید.

علت حضور ضربی‌های کوتاه در بخش تکنوازی کتاب:

قطعات ضربی کوتاهی که در کتاب آمده‌اند غالباً در ابتدا و یا مابین جواب آواز برای ایجاد تنوع به صورت بداهه نواخته شده‌اند چون نواختن این دست ضربی‌ها در شروع و مابین جواب آواز اهمیت ویژه دارد، برای آشنا شدن هر چه بیشتر نوازندگان و هنردوستان با شیوه آهنگسازی و نوازندگی مشیر همایون، معروفترین این ضربی‌ها برای دید گسترده‌تر در کتاب حاضر نت شده است. به عنوان مثال قطعه ۲۹ مقدمه دو ضربی افشاری^۸ که به عنوان قطعه شروعی در ضبط و قبل از شروع ساز و آواز به همراهی طاهرزاده برای ایجاد فضای افشاری بصورت بداهه نواخته شده است و با عنوان مقدمه در کتاب آورده شده و یا قطعه ۳۷ "چهارمضرب دشتی" که در چهار اجرای مختلف به شکل‌های متنوع نواخته شده و کامل‌ترین شکل آن در این کتاب نت‌نگاری شده است از مثال‌های این ضربی‌های کوتاه هستند.

دیسکوگرافی صفحات مورد استفاده در کتاب حاضر:

این بخش از توضیحات برای محققانی است که در تلاش هستند بیشتر بر روی آثار تکنوازی و گروه‌نوازی اجرا شده توسط مشیر همایون شهردار تحقیق و پژوهش کنند. در زیر شماره‌هایی که بر روی لیبل صفحات گرامافون از اجراهای مشیر همایون است، ذکر شده‌اند. محققان برای تحقیق جامع‌تر می‌توانند به کتاب «صفحه‌های فارسی شرکت گرامافون» نوشته مایکل کینی^۸ با ترجمه محسن محمدی مراجعه کنند.

^۸ Michael Kinnear

۱۵ قطعه در این کتاب قابل اجرا با کوک بین‌المللی پیانو است. در سه قطعه نت می‌بمل یا ردیز و همچنین نت‌های لابل یا سل‌دیز اجرا شده است. اگر پیانو آکوستیک با توجه به توضیح بالا به چپ کوک منتقل شده باشد راه حل اجرایی برای قطعه اول دوضربی همایون، قطعه پنجم اورتور بیات‌اصفهان و قطعه دوازدهم چهارمضرب دوم بیات‌راجه این است که به نحوه نت‌نویسی این سه درس دقت شود. میزان‌هایی که شامل نت‌هایی است که در پیانو با کوک چپ در اختیار نداریم با شاهین‌های دو طرفه نوشته شده‌اند به این معنی که نت‌هایی که جهت شاهین آنها به بالا است اجرای اصلی مشیر همایون با کوک بین‌المللی پیانو می‌باشند و نت‌هایی که جهت شاهین آنها به سمت پایین است، ملودی پیشنهادی جایگزین ملودی اصلی است که با در نظر گرفتن نت‌هایی است که در پیانو با کوک چپ موجود نمی‌باشند. با این نحوه نت‌نویسی در کتاب هم نت اصلی پیش روی نوازنده قرار دارد و هم جایگزین پیشنهادی نت اصلی برای پیانو با کوک ایرانی.

مشکل نداشتن بعضی از نت‌ها در هر حالتی از کوک برای پیانو و سنتور همیشگی بوده است، به همین دلیل استاد محجوبی در ردیفش گوشه‌های راک را در ماهرور نمی‌آورد یا استاد مشیر همایون در قسمت ضربی‌های افشاری چون سی‌کرن بر روی پیانو ندارد عراق را نمی‌نوازد و یا در حصار چهارگاه از نواختن سی‌کرن اجتناب می‌کند.

نکات اجرایی قسمت‌های آوازی (بدون خط میزان):

در بخش‌هایی از قطعات کتاب قسمت ضربی با علامت rit (به تدریج سرعت اجرا کند شود) به قسمت آوازی با ذکر عنوان ad lib. (اجرای آزادانه نت‌ها) می‌رسد.

اجرای قسمت آوازی به نحوی است که ضرب‌های منظم میزان‌ها حذف می‌شوند و با توجه به حدودی از کشش نت‌ها و نسبت زمانی این نت‌ها با نت‌های دیگر با لحن آوازی اجرا می‌شوند. در نت‌نویسی آوازی نحوه قرارگیری نت‌های هر خط در سلول‌ها از اهمیت بالایی برخوردار است. منظور از سلول آنست که نت‌هایی که از نظر گرافیکی در هر خط به هم نزدیک هستند و خط اتصالی بالای آنها آمده را در یک گروه فرض کرده و در اجرا سعی شود نت‌های داخل هر گروه نسبت به هم لگاتو اجرا شوند.

گاهی بعد از اعمال rit علامت a tempo دیده می‌شود که به معنای برگشتن به سرعت قبلی است که ابتدای درس اعلام شده است.

پژوهشگرانی که در تلاش برای تحقیق بیشتر بر آثار مشیر همایون شهردار هستند می‌توانند به منابع صوتی (لوح‌های فشرده) زیر مراجعه کنند:

- رضاقلی نوروزی (تصنیف‌های دوره قاجار)، انتشارات ماهور
- پیانونوازی مشیر همایون شهردار، انتشارات ماهور
- آوازهای رضاقلی میرزا ظلی و پیانو مشیر همایون شهردار، انتشارات چهارباغ
- پیانوی ایرانی در صفحات قدیمی، انتشارات آوای مهربانی
- آوازهای سید حسین طاهرزاده (۲ و ۱)، انتشارات ماهور
- پیش‌درآمدهای قدیمی، انتشارات ماهور
- رنگ‌های قدیمی، انتشارات ماهور

امید دارم با تلاشی که در این کتاب برای نت‌نگاری آهنگسازی‌ها و بداهه‌نوازی‌های مشیر همایون شهردار انجام داده‌ام، شاهد گسترش و پیشبرد تکنیک پیانونوازی ایرانی باشیم و یاد و خاطره این استاد بزرگ را که بسیار برای موسیقی ایرانی کوشیده، زنده نگهداریم.

بهار برخوردار
مرداد ۱۳۹۹

صفحات سال ۱۹۰۹ در لندن که ضبطها توسط ویلیام کنراد گیزبرگ^۹ انجام شده و شماره‌های آن عبارتند از:

c/w (7-12027)	c/w (7-12131)	c/w (2-012014)
c/w (12153)	c/w (7-12132)	c/w (7-12156)
c/w (7-12138)	c/w (7-12028)	c/w (2-012021)
c/w (7-12133)		
ساقی‌نامه در ماهور c/w (7-18017)		
گریلی در شور c/w(7-15502)		
تصنیف عربی در شور c/w(7-12158)		
تکنوازی دشتی c/w (2-012018)		

صفحات سال ۱۹۳۳ در تهران که ضبطها توسط هورس فرانک چاون^{۱۰} انجام شده و شماره‌های آن‌ها عبارتند از:

(wox-1-1)	(wox-3-1)	(wo-6-1)
(wo-7-1)	(wox-21-1)	(wox-21-2)
(wox-21-3)	(wox-22-1)	(wox-23-1)
(wox-23-2)	(wox-23-3)	(wox-24-1)
(wox-24-2)	(wox-24-3)	(wox-25-1)
(wox-26-1)	(wox-26-2)	(wox-61-1)
(wox-61-2)	(wox-62-1)	(wox-62-2)

در شماره‌های فوق می‌توان همراهی مشیر با آواز رضاقلی میرزا ظلی را یافت. شماره صفحات تکنوازی راست‌پنجگاه اجرا شده توسط مشیر همایون شهردار (wox-9-1) و (wox-10-1) است. همچنین، تکنوازی دیگر مشیر همایون در آواز دشتی در دو صفحه با شماره‌های (wo-29-1) و (wo-30-1) توسط کمپانی کلمبیا ضبط شده است. توجه شود که کمپانی کلمبیا از wo برای رده پیشوند ضبط صفحات ده اینچ و رده پیشوند WOX برای صفحات دوازده اینچ استفاده می‌کرد.

منابع و مأخذ:

۱. چهره‌های موسیقی ایران، شاپور بهروزی
۲. سرگذشت موسیقی ایران، جلد اول، روح‌الله خالقی
۳. دیوان امیر جاهد، جلد اول
۴. صفحه‌های فارسی شرکت گرامافون، مایکل کنی‌یر

مقدمه افشاری
 Moqaddameh Afshâri

پیانو: مشیر همایون شهردار
 گروه شش نفره
 ضبط: ۱۹۳۳ تهران

Allegro (♩ = 130)

ارای پروانه - نوا

Butterfly Opera - Navâ

پیانو: مشیر همایون شهردار
آواز: رضاقلی میرزا ظلی و بانو فرح انگیز
گروه شش نفره
ضبط: ۱۹۳۳ تهران

ad lib.

mf

Ped. Ped. Ped. Ped. Ped.

A *Andantino* (♩ = 80)

آواز

f

Ped. * Ped. * *Simile.*

B **C**

جواب ساز

D

آواز	آواز	جواب ساز
A - B	A - B	C - D

E **F**

آواز

بتهوون
مرکز موسیقی بتهوون شیراز

کتاب حاضر مجموعه ۵۵ قطعه ضربی با حال مضاعف برای پیانو ایرانی (چپ کوک) است که بر اساس نمونه های صوتی صفحات گرافون بجا مانده از نواخته های استاد مشیر بایون شهردار نت شده است. قطعات این کتاب که در دو بخش تکنوازی و گروه نوازی ارائه شده اند بخش مهمی از تاریخچه پیانوازی ایرانی هستند. در این کتاب به بررسی تکنیک های پیانوازی ایرانی پرداخته شده است. ۱۵ قطعه این کتاب قابل اجرا بر روی پیانو با کوک مین المللی است.

انتشارات فرهنگستان

قیمت ۷۵۰۰۰۰ ریال

9 790802 616653

